

สงครามและสาเหตุ

1. นิยาม

“สงคราม” ในความหมายที่กว้างที่สุด ก็คือ การปะทะกันแบบรุนแรง แต่สำหรับในกรณีที่เราต้องการศึกษาในบทความนี้ คำนิยามของ “สงคราม” จะต้องมีความหมายที่แคบลง ซึ่งโดยนัยก็มิได้ผิดแผกแตกต่างไปจากตามความเข้าใจดังที่กล่าวแล้ว

หากเมื่อมาพิจารณาเพื่อการเข้าใจให้ถ่องแท้แล้ว สงคราม ก็คือ *สภาพหรือช่วงเวลา* ที่กลุ่มหรือรัฐปรปักษ์ตั้งแต่สองกลุ่มหรือมากกว่านั้นขึ้นไปมีการขัดแย้งและเข้าต่อสู้รบรากัน ด้วยกำลังอาวุธของทั้งสอง¹

ตามความหมายประการหลัง เราก็สามารถที่จะเข้าใจถึงปรากฏการณ์ของสงครามได้เพียงพอ ปัจจุบันสงครามได้มีลักษณะที่ผิดแปลกออกไปจากในสมัยก่อนมากในสงครามแบบเก่า (Primitive Warfare) การรบพุ่งเป็นเพียงแต่การเผชิญหน้าของฝ่ายคู่อริพร้อมกับการใช้กำลังทหารเข้าต่อสู้ แต่ที่เป็นอยู่ในขณะนี้ การสงครามจำต้องมีการเตรียมวางแผน จัดระเบียบพร้อมกับการแข่งขันในการประยุกต์วิชาการทางวิทยาศาสตร์ เพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพอาวุธให้มีสมรรถภาพยิ่งกว่าของฝ่ายตรงข้าม และบางครั้งลักษณะของสงครามแบบปัจจุบันก็อาจจะเป็นรูปของการปะทะโจมตีกันระหว่างอาวุธของแต่ละฝ่าย ซึ่งเป็นเพียงแต่วิธีการกดปุ่มกลไก เช่น โดยขีปนาวุธ เป็นต้น

ดังนั้น สภาพของสงครามที่แท้จริงในอนาคตก็สามารถเข้าใจได้ดีกับคำจำกัดความดังกล่าว ประการแรกในแบบกว้าง ๆ ซึ่งบ่งชี้ให้เห็นถึงการปะทะกันของวัตถุที่ต่างก็มีความสามารถในการทำลายร้ายแรง และเพียงแต่ก่อให้เกิดความพินาสอย่างทันทีทันควันขึ้น เมื่อรัฐเลือกใช้สงครามเพื่อแก้ไขปัญหาขัดแย้ง แต่กระนั้นก็ดีลักษณะของสงครามในขณะนี้ก็ต้องอาศัยยุทธวิธี ทั้งแบบเก่าและแบบใหม่ อย่างเช่นในสงครามกองโจร ซึ่งได้กลายเป็นเครื่องมืออย่างดีประการหนึ่งสำหรับดำเนินนโยบายทางการเมืองของเหล่าประเทศมหาอำนาจ โดยเฉพาะกลุ่มประเทศคอมมิวนิสต์ที่จะหยั่งพลังอาวุธของแต่ละฝ่ายโดยใช้ประเทศเล็ก ๆ เป็นฉากบังหน้าและปฏิบัติการรบในระยะยาวแทนด้วยการให้ความช่วยเหลือส่งเสริมวิธีการสู้รบ เพียบพร้อมด้วยอาวุธที่ทันสมัย²

¹ Quincy Wright, *A Study of War* (Chicago : University of Chicago Press, Vol. I, 1942), p. 8.

² พันศักดิ์ วิทยุรัตน์, “อะไรคือความมั่นคงของไทย”, *สังคมศาสตร์ปริทัศน์*, (กรกฎาคม 2515) หน้า 22.

2. สงครามกับลักษณะของสังคมมนุษย์

ตามทฤษฎีของนักสังคมวิทยา, นักจิตวิทยาการเมืองและนักมานุษยวิทยา แม้ว่าสงครามจะมีต้นเหตุบ่อยครั้งมาจากการแก่งแย่งเพื่อการอยู่รอด แต่ข้อสมมุติฐานนี้ก็ไม่มีเหตุผลประกอบที่น่าพึงพอใจมากนัก จึงเสนอทฤษฎีที่ว่า การขัดแย้งกันในวงการเมืองนานาชาติเป็นเพียงปรากฏการณ์ซึ่งสืบสาเหตุมาจากปัจจัยหลายประการ เช่น ทางเศรษฐกิจ, การเมืองและอุดมการณ์ ฯลฯ ปัจจัยประการต่าง ๆ เหล่านี้ จะนับว่าประเด็นหนึ่งประเด็นใดเป็นต้นเหตุโดยตรงมิได้ สาเหตุของสงครามที่แท้จริงนั้นเป็นเหตุผลรวม ยากต่อการจำแนกแยกแยะและโดยเนื้อแท้แล้วการจำกัดควบคุมสงครามก็ยังเป็นสิ่งที่อาจกระทำได้ แนวความคิดในแง่นี้จึงลดล้างและขัดต่อสันนิษฐานที่ว่า สงครามและการขัดแย้งเป็นสัญชาตญาณหรือกฎของมนุษย์ที่ธรรมชาติกำหนดให้³

แต่นักมานุษยวิทยา ชื่อ Alexander Alland Jr. ถือว่าแม้มนุษย์จะมีสัญชาตญาณของสัตว์ผสมอยู่ แต่ก็ยังเป็นสัตว์ประเสริฐและลักษณะพฤติกรรมของมนุษย์ที่มีพึงประสงค์นั้นสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงได้ด้วยวัฒนธรรมของตน ฉะนั้น ปัจจัยใด ๆ ที่เป็นต้นกำเนิดของการขัดแย้งและสงครามก็ย่อมเป็นสิ่งที่สังคมหรือวัฒนธรรมนั้นได้เสกสรรปั้นแต่งขึ้น เพื่อผลประโยชน์และวัตถุประสงค์ต่าง ๆ กันและทราบเท่าที่การก้าวร้าว (aggression) และการใช้กำลังต่อสู้ (violence) ยังเป็นสิ่งที่มนุษย์ยอมรับอย่างแพร่หลายว่าเป็นพฤติกรรมโดยเนื้อแท้ที่ธรรมชาติกำหนดให้ทราบนั้น ชาติต่าง ๆ ก็ยังคงเลือกสงครามเป็นทางออก เพื่อให้บรรลุนโยบายตามเป้าหมาย ขณะที่สันติภาพเองยังคงเป็นแต่เพียงอุดมการณ์ใฝ่ฝันที่ห่างไกลจากความจริง⁴

3. ต้นเหตุของสงคราม

ปัจจัยซึ่งนำไปสู่สงครามนั้นสืบเนื่องมาจากเหตุหลายด้าน สภาวะแวดล้อมต่าง ๆ ก่อนที่สงครามจะเกิดขึ้นเป็นส่วนสำคัญในการผลักดันสถานการณ์ ซึ่งเป็นเสมือนหนึ่งไฟจี้ให้ชนวนระเบิดขึ้น

การลอบสังหารชีวิตของ Archduke Ferdinand โดยกลุ่มชาตินิยมชาวเซอร์เบียชนนั้นก็เป็นส่วนย่อย ๆ ที่ช่วยให้วิกฤตการณ์ในยุโรปทรุดหนักลงจนเป็นต้นเหตุหนึ่งของสงครามโลกครั้งแรก ซึ่งก่อนหน้านั้นได้มีการตื่นตัวทางลัทธิชาตินิยมอย่างรุนแรง, การเตรียมพร้อมในกำลังทหาร, การเป็นปรปักษ์ระหว่างเยอรมันและฝรั่งเศส การปะทะด้วยกำลังอาวุธตามเขตชายแดน ตลอดจนลัทธิจักรวรรดินิยมในอาฟริกา

³ Karl Mannheim, "The Psychological Aspect," in C.A.W. Manning, (ed.), *Peaceful Change : An International Problem* (London, 1973). pp. 102-3.

⁴ "So much for the Naked Ape," *Time*, May 22, 1972, p. 42.

ดร. ควินซี ไรท์ ผู้ทำการวิเคราะห์เกี่ยวกับสงครามยังไม่สามารถบอกได้ว่าอะไรเป็นเหตุหรือจุดกำเนิดของสงคราม เพราะสงครามประเภทต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนั้น มีจุดต้นตอสืบเนื่องและสภาพแวดล้อมต่างกันไม่เพียงพอที่จะยกเป็นแนวทางในรูปแบบสากล เพื่อที่จะประยุกต์ให้เข้ากับทุกกรณีได้⁵

กลุ่มนักเขียน แนวมาร์กซ์ (Marxist) โดยเฉพาะเลนินซึ่งกล่าวอ้างแนวความคิดที่ว่า นโยบายที่มุ่งหวังจะรวบรวมผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของชาติมหาอำนาจ (ภายใต้ลัทธิจักรวรรดินิยม) จากกลุ่มประเทศด้อยพัฒนานั้นเป็นสาเหตุที่แท้จริง ซึ่งเป็นการอธิบายต้นกำเนิดของสงครามระหว่างนานาชาติที่นิยมระบบนายทุน ไม่เพียงพอ ต้นเหตุของสงครามมิได้มาจากทางด้านเศรษฐกิจด้านเดียว แต่ปัจจัยทางเศรษฐกิจก็มีความสำคัญมิใช่น้อยต่อสถานะของการขัดแย้งและสงครามที่ดำเนินอยู่ในวงการเมืองระหว่างชาติ⁶

4. สาเหตุทางเศรษฐกิจ

ถ้าพิจารณาอย่างกว้าง ๆ แล้ว สงครามที่เกิดขึ้นแทบทุกครั้งจะต้องมีปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นส่วนประกอบและผลักดันอยู่เสมอ เพราะถ้าปราศจากแรงประกอบทางเศรษฐกิจ (ซึ่งหมายถึงองค์ประกอบทางการเงิน การค้าขายและเปลี่ยนอุปกรณ์ในการรบ รวมทั้งวัตถุประสงค์ของอื่น ๆ ฯลฯ) แล้ว การดำเนินสงครามย่อมเป็นสิ่งที่กระทำได้ยาก

ลัทธิจักรวรรดินิยมในระยศตวรรษที่ 19 เป็นตัวอย่างที่ดี เพราะเป็นการพยายามแผ่ขยายดินแดนเพื่อหวังผลกำไร และเพิ่มพูนทรัพยากรของชาติในการเร่งรัดความก้าวหน้าทางอุตสาหกรรมซึ่งรวมทั้งผลพลอยได้อื่น ๆ ปัจจุบันนี้ ประเทศในยุโรปซึ่งมีการพัฒนาอุตสาหกรรมได้แผ่ขยายอิทธิพลไปยังชาติด้อยความเจริญทางเทคโนโลยีทั้งในเอเชียและแอฟริกา และได้ใช้กำลังอาวุธเข้าครอบครองทั้งทางด้านปกครอง, เศรษฐกิจ, ตลาดการค้า, การศึกษา และด้านอื่น ๆ อีกมากมาย

กรณีดังกล่าวนี้ เป็นข้อสนับสนุนอย่างดีตามทฤษฎีของ Hobson ซึ่งเป็นผู้ทำการวิจัยระบบจักรวรรดินิยมของอังกฤษ ฮ็อบสัน ได้สรุปไว้ว่า นโยบายแผ่ขยายอำนาจของอังกฤษนั้นเป็นผลจากการกดดันทั้งทางเศรษฐกิจ, สังคม และศีลธรรม ประเทศอังกฤษมิได้รับผลประโยชน์เพียงพอ ทำให้กลุ่มผลประโยชน์ภายในประเทศหันเข้าหาการเมือง เพื่อเป็นเครื่องมือในการดึงดูผลประโยชน์กลับคืนจากประเทศอาณานิคม

⁵ Alfred de Grazia, *Political Behavior* (New York : The Free Press, 1962), p. 279.

⁶ G. Dean Pruitt and Richard Snyder, *Theory and Research on The Causes of War* (New Jersey : Prentice Hall, 1969),

ฮ็อบสัน อธิบายว่าบุคคลในกลุ่มผลประโยชน์เหล่านี้ ส่วนใหญ่เป็นนักธุรกิจนายทุน นักการคลัง ผู้ผลิต ผู้ส่งสินค้าออกและบุคคลต่าง ๆ กันในวงการทหาร โดยเฉพาะกลุ่มของผู้ที่ได้รับการศึกษาสูง บรรดากลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ต่างเลือกหาหนทางที่จะนำมาซึ่งผลประโยชน์ของตนจากการทำสงคราม การแผ่ขยายอาณาเขตสำหรับนักธุรกิจแล้ว ถือเป็นการแสวงหาทางออกของเงินทุน ผลิตผลและสินค้าต่าง ๆ อันเนื่องมาจากความอึดตัวของตลาดการค้าภายใน รวมทั้งการแสวงหาวัตถุดิบสำหรับเป็นปัจจัยในการผลิตสินค้าสำเร็จรูป เพื่อกอบโกยผลกำไรในรูปแบบของสินค้าขาออก

สำหรับบุคคลในกลุ่มทหารและข้าราชการนั้น เป็นผู้ที่ได้รับประโยชน์จากสงครามแผ่ขยายอาณาเขตโดยตรง เพราะเป็นโอกาสในการได้ตำแหน่ง และเลื่อนฐานะความเป็นอยู่ของตนในอาณาเขตต่างแดน ฉะนั้น บรรดากลุ่มต่าง ๆ ดังกล่าวจึงได้สนับสนุนนโยบายแผ่อาณาเขตและต่างก็คาดคะเนถึงผลพลอยได้ส่วนตัวไว้ด้วย จากการที่ส่งเสริมให้รัฐบาลของตนดำเนินนโยบายรุกรานดังกล่าว⁷

ปัจจุบันนี้การทำสงครามกันระหว่างประเทศที่ด้อยพัฒนานั้น อาจเป็นผลกำไรดียิ่งสำหรับประเทศที่ก้าวหน้าทางอุตสาหกรรม เพราะเป็นการระบายผลผลิตทางอาวุธให้แก่ประเทศที่อยู่ในภาวะสงครามด้วย การค้ากำไรประเภทนี้ปรากฏให้เห็นได้ชัดในประวัติศาสตร์ระหว่างสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง กล่าวคือ สหรัฐอเมริกาสามารถวางตัวเป็นกลางและได้มีโอกาสค้ากำไรจากการขายอาวุธยุทธภัณฑ์ให้แก่คู่รบทั้งสองฝ่าย ซึ่งเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้สหรัฐอเมริกามีความมั่นคงและอุดมสมบูรณ์ทางเศรษฐกิจมากขึ้น กรณีทำนองนี้ในปัจจุบันจะเห็นได้จากการขายอาวุธของประเทศฝรั่งเศสให้แก่อิสราเอลและอียิปต์ ซึ่งเป็นคู่สงคราม เป็นต้น⁸

แต่การที่ประเทศมหาอำนาจหรือชาติที่ก้าวหน้าทางอุตสาหกรรมได้ให้ความช่วยเหลือทางด้านทหารและกำลังอาวุธแก่ประเทศด้อยพัฒนาทำสงครามนั้น มิได้มีเหตุสืบเนื่องมาจากนโยบายขยายอิทธิพลทางเศรษฐกิจอย่างเดียว สหรัฐอเมริกาได้ทุ่มเทปัจจัยทั้งทางกำลังอาวุธและหน่วยทหารเพื่อดำเนินนโยบายสู้รบในเวียดนาม มิใช่ด้วยเหตุทางเศรษฐกิจโดยตรงถึงแม้ว่าบริษัทเอกชนต่าง ๆ ภายในประเทศจะมีการผูกขาดการผลิตอาวุธกับรัฐบาลสหรัฐเพื่อใช้ในการรบ⁹ การที่สหรัฐอเมริกาได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับสงครามในอินโดจีนนั้น เนื่องมาจากสาเหตุอื่น คือ เป็นส่วนหนึ่งของนโยบายทางการเมืองของประเทศมหาอำนาจในการที่จะใช้สงครามเป็นเครื่องมือ เพื่อให้บรรลุจุดหมายที่ประสงค์ ซึ่งเท่ากับเป็นการแข่งขันขยายอำนาจและอิทธิพลของกลุ่มประเทศมหาอำนาจนั่นเอง

⁷ Pruitt and Snyder, *Theory and Research on The Causes of War*. p. 18.

⁸ จรูญ สุภาพ, *หลักรัฐศาสตร์* (ไทยวัฒนาพานิช, 2514) หน้า 444.

⁹ สุชาติ สวัสดิ์ศรี, “สงครามเงาในอินโดจีน” *สังคมศาสตร์ปริทัศน์*, กรกฎาคม 2515 หน้า 82.

5. สาเหตุจากการแข่งขันเพื่ออำนาจ

อำนาจ หมายถึง พลังทางอาวุธและทางทหารของประเทศหนึ่งประเทศใดและขณะเดียวกันก็ตามความเข้าใจทั่ว ๆ ไปแล้ว ก็คือ ความมากน้อยของอิทธิพลที่ประเทศหนึ่งมีเหนือกลุ่มประเทศเล็ก ๆ ในระบบการเมืองนานาชาติ¹⁰

Hans J. Morganthau ได้กล่าวเป็นข้อสันนิษฐานไว้ว่า การแย่งชิงอำนาจนั้น (Power Struggle) เป็นส่วนหนึ่งของความต้องการของมนุษย์ที่ต้องการจะมีอำนาจเหนือสิ่งอื่น และพฤติกรรมใด ๆ ที่รัฐมุ่งกระทำนั้นก็เพื่อจุดมุ่งหมายในการที่รัฐต้องการขยายและเพิ่มพูนอำนาจของตน แต่ละมหาอำนาจก็แข่งขันกันเพื่อแย่งชิงการดำรงความเป็นใหญ่ของชาติตนให้เหนือกลุ่มประเทศอื่น ๆ การแสวงหาอำนาจหรือการแผ่ขยายเขตอิทธิพลจึงเป็นเป้าหมายของนโยบายอันสำคัญประการหนึ่งของรัฐ

การแสวงหาอำนาจทางการเมืองนั้น ส่วนใหญ่ก็เป็นสาเหตุหนึ่งของสงครามภายในประเทศหรือทำสงครามระหว่างนานาประเทศโดยตรง เช่น นโปเลียนกับสงครามแผ่อำนาจในยุโรป นาซีเยอรมันกับการเข้ายึดครองโปแลนด์และฮังการีในระยะก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง หรือสหรัฐอเมริกาทำสงครามเวียดนามในการหยุดยั้งกำลังอาวุธของจีนแดงและเพื่อยับยั้งการแผ่อิทธิพลของจีนคอมมิวนิสต์ในเอเชียอาคเนย์ เป็นต้น

การแผ่ขยายอิทธิพลนั้น มีวิธีดำเนินการแตกต่างกัน เช่น

ก. การเกลี้ยกล่อม คือ การชักชวนด้วยข้อเสนอเพื่อตัดสิ้นปัญหาขัดแย้ง

ข. เสนอแนะผลประโยชน์ตอบแทน หรือชู้วัญ บีบบังคับด้วยการตัดกำลังทางเศรษฐกิจหรือการช่วยเหลือทางทหาร

ค. วิธีการสุดท้าย ก็คือ ถ้าหากประการดังกล่าวข้างต้นมิได้ประสบผลสำเร็จ การใช้กำลังอาวุธเข้าบีบบังคับโดยตรงจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงมิได้¹¹ เช่น การบุกเชกโกสโลวาเกียของรัสเซียใน ค.ศ. 1967 แสดงให้เห็นถึงความประสงค์ของรัสเซียที่จะระงับอิทธิพลแทรกซึมของค่ายตะวันตกต่อประเทศบริวารของตน และขณะเดียวกันก็เพื่อรักษาฐานะอิทธิพลความยิ่งใหญ่ในค่ายคอมมิวนิสต์ไว้ด้วย อีกกรณีหนึ่ง ก็คือ อินเดียได้ประกาศสงครามกับปากีสถานในกรณีของบังกลาเทศ ประเทศที่ถูกชู้วัญบีบบังคับด้วยกำลังอาวุธปฏิเสธและไม่ยินยอมที่จะให้มหาอำนาจมีอิทธิพลเหนือตน การสู้รบต่อต้านในสภาพของสงครามยืดเยื้อก็มีอาจหลีกเลี่ยงได้ ดังเช่น การรบระหว่างอเมริกาและเวียดนามเหนือ เป็นต้น

¹⁰ K.J.Holsti, "The Concept of Power in the Study of International Relations," in Sanders and Drubins, (eds.) *Contemporary International Politics* (New York : John Wiley and Sons Inc., 1971), p. 89.

¹¹ *Ibid.*, pp. 98-100.

เมื่อฝ่ายมหาอำนาจมุ่งแสวงหาอำนาจโดยดำเนินนโยบายในแนวแผ่ขยายอิทธิพลแล้ว ประเทศต่าง ๆ ที่ตกเป็นเหยื่อของอิทธิพลนั้นย่อมมีปฏิกิริยาป้องกันตนเองเป็นธรรมดา การสู้รบของประเทศภายใต้ลัทธิจักรวรรดินิยมเป็นตัวอย่างที่เห็นชัดเจน อิตาลีได้บุกรุกเอธิโอเปียใน ค.ศ. 1936 เนื่องมาด้วยความต้องการของอิตาลีที่จะยกฐานะของตนขึ้นเป็นชาติมหาอำนาจ หรือผู้นำให้เท่าเทียมกับอังกฤษ ซึ่งมีอาณานิคมอยู่อย่างกว้างขวางในแอฟริกาตะวันออก

ปัจจุบันการรุกรานแบบดังกล่าวมีอาจกระทำได้ง่ายนัก เพราะกฎบัตรของสัญญาต่าง ๆ ยังเป็นข้อกีดขวางอยู่ และโดยเฉพาะแล้วความหวาดกลัวว่าจะเกิดสงครามปรมาณูเป็นอุปสรรคอันสำคัญยิ่ง ดังนั้น การสู้รบในทำนองนี้ หรือด้วยการที่มหาอำนาจส่งพลังทหารและอาวุธเข้ารบในดินแดนของประเทศด้อยพัฒนา จึงไม่ได้เป็นไปในรูปแบบเช่นเดียวกับที่ปรากฏในยุคสมัยอาณานิคมนัก หากแต่ว่าประเทศที่มีอิทธิพลเหนือกว่าย่อมมีโอกาสที่จะใช้ฐานะที่เหนือกว่าทั้งทางเศรษฐกิจและกำลังทหารเข้าควบคุมการวางนโยบายและแนวทางแห่งชาติของประเทศที่ด้อยพัฒนากว่าให้เข้ากับเจตนารมณ์ของตน ด้วยวิธีการซ่อนเร้นไม่เป็นที่เปิดเผย และพยายามเข้าแทรกซึมการเมืองภายใน เพื่อให้ดำเนินนโยบายต่างประเทศสอดคล้องกับชาติมหาอำนาจได้ กรณีของเวียดนามใต้ก็เป็นตัวอย่างที่ดีในการดำเนินนโยบายรักษาฐานะทางการเมืองของมหาอำนาจโดยฝ่ายสหรัฐอเมริกา

6. ทฤษฎีดุลแห่งอำนาจกับการขัดแย้งและสงคราม

ทฤษฎีดุลแห่งอำนาจนี้ อธิบายสภาวะที่อำนาจของประเทศต่าง ๆ อยู่ในสภาพดุลกัน (Equilibrium) ทั้งทางอำนาจอิทธิพล ทางกำลังทหาร, อาวุธและเศรษฐกิจ สภาวะของความสมดุลจะช่วยป้องกันมิให้ประเทศใดประเทศหนึ่งใช้กำลังทำร้ายประเทศอื่น แต่แต่ละรัฐจะต้องระมัดระวังสอดส่องมิให้ฝ่ายอื่นเพิ่มพลังทหารอำนาจหรืออิทธิพลเหนือฝ่ายของตน ฉะนั้น กลุ่มประเทศเล็ก ๆ ย่อมที่จะแสวงหาเหล่าประเทศที่มีนโยบายสอดคล้องร่วมเข้าเป็นกลุ่มพันธมิตรด้วยกัน เพื่อที่จะขัดขวางความแข็งแกร่งทางอิทธิพล กำลังอาวุธและการรวมตัวเพื่อรุกรานจากกลุ่มประเทศอีกฝ่ายหนึ่ง อันจะทำให้เกิดเสถียรภาพขึ้นในสังคมนานาชาติ

จากหลักความคิดดังกล่าวนี้ โอกาสที่สันติภาพหรือสงครามจะบังเกิดขึ้นจึงขึ้นอยู่กับระดับของเสถียรภาพในดุลแห่งอำนาจของช่วงระยะเวลานั้น แต่ข้อสันนิษฐานดังกล่าวเมื่อเปรียบเทียบกับสถานการณ์ตามความเป็นจริงในปัจจุบัน เป็นแนวความคิดที่ไม่เที่ยงแท้ นัก เพราะปัจจัยหลายประการได้มีส่วนทำให้การดำเนินนโยบายดุลแห่งอำนาจนั้นมิอันต้องล้มเหลวไป หลักดุลแห่งอำนาจได้ยึดเอาแนวความคิดที่ว่ารัฐบาลต่าง ๆ มีแนวโน้มที่จะแย่งชิงเพื่อเพิ่มพูนอำนาจความเป็นใหญ่หรือความเป็นผู้นำ และเพื่อที่จะป้องกันอาณาเขตรักษาความมั่น

คงของตนเองไว้เป็นมาตรฐาน ดังนั้น รัฐต่าง ๆ จึงพยายามเสริมสร้างพลังทางทหารไว้ในระดับเท่าเทียมกันเพื่อเป็นการป้องกันตนเอง

การวิเคราะห์ต้นเหตุของสงครามในแง่ของการขาดดุลแห่งอำนาจนั้น ไม่สมบูรณ์แบบนักเมื่อเทียบกับสถานการณ์เป็นจริง เหตุการณ์จากประวัติศาสตร์ที่แสดงให้เห็นว่าการขาดดุลอำนาจเป็นการเปิดโอกาสให้เกิดความเหลื่อมล้ำของพลังอำนาจทางอาวุธ คือ ในกรณีของอังกฤษในช่วงระยะที่อำนาจของความแข็งแกร่งทางเรือ ของประเทศได้ลดหย่อนลง ขณะเดียวกันการค้นพบวิธีการผลิตอาวุธในรูปแบบที่ทันสมัยระดับประสิทธิภาพสูงขึ้น จึงทำให้อังกฤษในฐานะของมหาอำนาจโดยโดดเดี่ยวไม่สามารถต้านทานการรวมตัวทางทหารของฝ่ายตรงข้ามได้ และเป็นเหตุให้อังกฤษจำต้องเลือกนโยบายเข้าร่วมกลุ่มพันธมิตรในระยะสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง (กลุ่ม Triple Alliance ใน ค.ศ. 1890 ของ Austria, Germany และ Italy กับกลุ่ม Triple Entente ประกอบด้วย France, Russia และ England ใน ค.ศ. 1904)

การก่อตัวเป็นสองฝ่ายของกลุ่มพันธมิตรเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า ถึงแม้ภาวะการขาดดุลแห่งอำนาจจะบังเกิดขึ้น แต่ก็มีก่อให้เกิดการบุกรุกหรือสงครามโดยตรงแต่อย่างใด มีแต่แนวโน้มที่รัฐต่าง ๆ พยายามเสริมสร้างพลังอาวุธทางทหารและอิทธิพลของตนตลอดเวลาเมื่อเกิดภาวะเหลื่อมล้ำขึ้น ชาติที่ด้อยกว่าก็ต้องเร่งรัดเพิ่มพูนอำนาจของตนเช่นกัน ซึ่งโดยนัยแล้วก็เป็นการแข่งขันเสริมสร้างอิทธิพลของฝ่ายมหาอำนาจต่าง ๆ นั่นเอง ดังนั้น ทฤษฎีดุลแห่งอำนาจโดยแท้จริงแล้วก็คือ การสนับสนุน ให้มหาอำนาจต่าง ๆ เร่งรัดพัฒนายุทธโศปกรณ์ให้อยู่ในระดับใกล้เคียงกัน แต่สถานะเช่นนี้มีได้ก่อให้เกิดเสถียรภาพขึ้นในสังคมนานาชาติโดยแท้จริง เพราะนโยบายของการสะสมพลังอาวุธเป็นการชักจูงให้เกิดความหวาดระแวงจากฝ่ายตรงข้ามมากกว่า และอาจจะเรียกได้ว่าเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดความตึงเครียดและการขัดแย้งในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ในช่วงเวลาก่อนสงครามโลกครั้งที่หนึ่งและครั้งที่สองก็ได้มีการรวมกลุ่มเป็นระบบพันธมิตรขึ้นเป็นค่าย (Bipolarity) แนวโน้มเช่นที่กล่าวเป็นสาเหตุให้เกิดการขัดแย้งขึ้น และยากต่อการตกลงหรือต่อรองในการลดภาวะความตึงเครียดโดยสันติวิธี¹²

7. ลัทธิชาตินิยมกับการขัดแย้งและสงคราม

ชาตินิยม คือ ความเชื่อถือในการยึดหลักรักษาความเป็นหนึ่งและเอกลักษณ์ของเชื้อชาติระบบวัฒนธรรมและประเพณีของตนอย่างแน่นแฟ้น เป็นการประกอบระหว่างความรักต่อชาติและความหวาดระแวงสงสัยเกลียดชังกลุ่มต่างถิ่นต่างเชื้อชาติ เป็นลัทธิที่เน้นถึง

¹² Ernst Haaas, "The Balance of Power as Analytical Concept," in Sanders and Durbin, *op.cit.*, pp. 154.

ศรัทธาความรักของพลเมืองที่ฟังมีต่อประเทศชาติของตน เพื่อต่อต้านอิทธิพลต่างชาติ ฉะนั้น แนวลัทธินี้จึงเป็นพลังผลักดันให้ชาติหนึ่งชาติใดดำเนินนโยบายแห่งชาติเพื่อที่จะดำรง เพิ่มพูนบูรณภาพและอำนาจของชาติปัจจัยหลายประการภายใต้ลัทธิชาตินิยมเป็นส่วนสำคัญที่ขัดต่อการพัฒนาของระบบสากลนิยม (Internationalism) ในปัจจุบัน เพราะลัทธิสากลนิยมมุ่งส่งเสริมแนวทางในการอยู่ร่วมกันโดยสันติในการพัฒนาของมวลมนุษย์ รวมทั้งการวางระเบียบแบบแผนในสังคมโลก แต่ลัทธิชาตินิยมเป็นอุดมการณ์ที่ถือผลประโยชน์ของชาติเป็นจุดหมายใหญ่เหนือนโยบายหรือค่านิยมอื่น ๆ จึงเป็นเหตุให้วิถีทางดำเนินนโยบายมีรูปแบบบูรณาการอยู่เนื่อง ๆ¹³

ต้นเหตุของการขัดแย้ง และสงครามอันสืบเนื่องมาจากปัจจัยต่าง ๆ กันของลัทธิชาตินิยมมีอยู่หลายประการด้วยกัน คือ

ก. การเลือกปกครองด้วยตนเองกับความเป็นเอกราช วิกฤติการณ์บ่อยครั้งทั้งในอดีตและปัจจุบัน โดยเฉพาะประเภทรบพุ่งด้วยกำลังอาวุธนั้น เป็นผลมาจากกลุ่มประเทศชาติที่อยู่ภายใต้ความกดขี่หรืออำนาจครอบงำ ได้เรียกร้องความเป็นอิสระ การเรียกร้องเพื่อเอกราชเป็นต้นเหตุประการหนึ่งของสงครามระหว่างชาติบ่อยครั้งที่สุด เพราะเหล่าประเทศที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับดินแดนอาณานิคมข่มขู่ต่อผู้ป้องกันการสูญเสียอาณาเขตเป็นธรรมดา เช่น ที่ปรากฏกับฝรั่งเศสในสมัย โจนาฮอฟอาร์ค ผู้รบต่อต้านอังกฤษ สงครามกัวเอกราชของสเปนจากอิทธิพลอาหรับในศตวรรษที่ 15 สงครามเอกราชของสหรัฐอเมริกาในศตวรรษที่ 18 และตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุด คือสงครามเพื่อความเป็นอิสระของกลุ่มประเทศอาณานิคมในลาตินอเมริกา, แอฟริกา และเอเชียอาคเนย์ สงครามเพื่อความเป็นเอกราชดังกล่าว บังเกิดขึ้นจากความเชื่อว่าผลพลอยได้ที่จะได้รับจากการสู้รบนี้มีประโยชน์ต่อนโยบายของรัฐในภายหน้า

ข. การขัดแย้ง การสู้รบเพื่อดำรงศักดิ์ศรีของชาติ และเพื่อเป็นการกู้หน้าความพ่ายแพ้ที่เคยปรากฏมาก่อนในประวัติศาสตร์ ต้นเหตุของสงครามนานาชาติก็มีส่วนสืบเนื่องมาจาก “นโยบายเพื่อรักษาศักดิ์ศรี” เป็นสิ่งสำคัญ การที่เยอรมันภายใต้ฮิตเลอร์เริ่มสะสมระดมพล พัฒนาอาวุธยุทธภัณฑ์ และเตรียมพร้อมสำหรับการรุกรานนั้นก็เนื่องมาจากเจตจำนงของฮิตเลอร์ ที่จะกอบกู้ชื่อเสียงจากความพ่ายแพ้ของประเทศเยอรมันในสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง

ในเอเชียประเด็นนี้มีความสำคัญยิ่ง โดยเฉพาะประเทศจีนและญี่ปุ่น เพราะค่านิยมแห่งชาติได้เน้นหนักถึงความเป็นใหญ่ของอารยธรรมตน (ethnocentrism) เหนือเผ่าพันธุ์อื่น ๆ จากประสบการณ์ของนักการเมืองผู้เคยรับผิดชอบต่อการตัดสินใจนโยบายแล้วแต่บ่งชี้ให้เห็นถึงมูลเหตุประการนี้ อันเป็นพลังผลักดันให้ชาติหนึ่งเลือกกระทำสงครามกับประเทศปรปักษ์ หรือ

¹³ Wright, *po. cit.*, p. 135.

เราหาประเทศที่ด้อยพลังกว่าในดินแดนหรือภูมิภาคที่ห่างออกไป¹⁴ ฉะนั้น ประเด็นที่ควรยกขึ้นมาพิจารณาอันเป็นผลสะท้อนมาจากข้อความดังกล่าวข้างต้น คือ บทบาทของผู้นำประเทศต่อนโยบายรุกรานและการตัดสินปัญหาขัดแย้งระหว่างชาติ และทำให้จำเป็นต้องศึกษาถึงอุดมการณ์เบื้องหลัง และบุคลิกภาพของบุคคลผู้นำเหล่านั้นด้วย

8. บทบาทของผู้นำและประชาชนต่อการตัดสินนโยบายสงครามและการขัดแย้งทางอุดมการณ์

สงครามเป็นผลมาจากการตัดสินวางนโยบายต่างประเทศของผู้นำโดยการเกลี้ยกล่อมชวนเชื่อของรัฐบาลต่อประชาชนว่า ควรได้รับการสนับสนุนจากมติมหาชนเห็นพ้องต้องด้วยกับนโยบายรุกราน

การตัดสินนโยบายโดยเฉพาะเกี่ยวกับการสงครามนั้น ผู้นำของประเทศมีบทบาทโดยตรงไม่ว่าจะเป็นในการเลือกกระทำสงครามหรือการใช้สันติวิธีทางการทูตเจรจาตกลงข้อขัดแย้ง ดังนั้น ปัญหาการขัดแย้งระหว่างประเทศจึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในระดับรัฐบาลโดยมีประชากรเป็นเพียงฝ่ายสนับสนุน

อุดมการณ์ทางการเมือง, อุดมคติหรือเจตนารมณ์ของผู้นำ ล้วนแต่เป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการวางนโยบาย ถ้าผู้นำมีแนวคิดไปในแบบคาร์ล มาร์กซ์ บุคลิกความคิดอ่าน และผลของนโยบายย่อมแตกต่างไปจากการที่ผู้นำเป็นผู้ที่มีความเชื่อถือในแนวมหามะกานธิ¹⁵ ชนชั้นผู้นำอย่างเช่น Hitler, Kaiser หรือ Napoleon ซึ่งมีลักษณะของผู้ที่มีความทะเยอทะยานสูงและเจตนารมณ์อันแรงกล้าย่อมเป็นผู้ที่ใฝ่หากำลังอาวุธมากกว่า เพื่อเป็นเครื่องมือสำหรับดำเนินนโยบายที่มุ่งประสงค์

ปัจจุบันความแตกแยกทางลัทธิหรืออุดมการณ์ทางการเมืองเป็น 2 ฝ่าย (ลัทธิคอมมิวนิสต์, ลัทธิประชาธิปไตย) เป็นต้นเหตุอย่างหนึ่งของการขัดแย้งระหว่างชาติ ข้ออ้างที่รัฐบาลจากทั้งสองฝ่ายมักอ้างอิงอยู่เสมอเมื่อมหาอำนาจเข้าแทรกแซงในปัญหาสงครามของประเทศด้อยพัฒนาก็คือ เพื่อป้องกันอิทธิพลทางการเมืองของฝ่ายตรงข้าม

ก่อนสงครามโลกครั้งที่สองลัทธินิยมหรือแนวความคิดต่าง ๆ ทางการเมือง ก็ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการวางโครงการร่างดำเนินนโยบายต่างประเทศของรัฐ

¹⁴ Wright, *op cit.*, pp. 987-992.

¹⁵ Robert C. Angell, "The Sociology of Human Conflict." in *The Nature of Human Conflict*, (ed.) Elton B. Mcneil, (New Jersey

: Prentice Hall Inc., 1965). pp. 108-109.

ลัทธิต่าง ๆ นี้ได้เป็นเครื่องชี้แนวทางหรือหลักเกณฑ์ให้กับรัฐ เพื่อดำเนินการปฏิบัติและวางนโยบายพึงประสงค์ในรูปแบบต่าง ๆ กัน อาทิเช่น Fascism และ Nazism ซึ่งได้แพร่หลายไปในกลุ่มผู้นำของอิตาลี เยอรมัน, ญี่ปุ่นและสเปน เป็นลัทธินิยมที่เชื่อมั่นว่าสงครามและความขัดแย้งเป็นสิ่งที่ควรส่งเสริมพึงปรารถนา

9. สรุป

สงครามมีต้นเหตุต่าง ๆ กัน ยังไม่มีนักวิชาการผู้ใดที่จะชี้ชัดลงไปได้ว่าอะไรเป็นต้นตอที่สำคัญที่สุด เท่าที่บรรยายแล้วเพื่อให้ทราบอย่างกว้าง ๆ อันจะเป็นจุดเริ่มต้นสำหรับการศึกษารายละเอียดต่อไป.